

СЛУЧИ СЕ

снимка: Кристиан Янев

оформление: Кристиан Янев

ДЕВЕТИ ФОРУМ „БЪЛГАРСКА ГРАМАТИКА“

Симеон Стефанов

Институт за български език, БАН (България)

NINTH BULGARIAN GRAMMAR FORUM

Simeon Stefanov

Institute for Bulgarian Language, BAS (Bulgaria)

s.stefanov@ibl.bas.bg

На 20.10. и 21.10.2022 г. се проведе Деветият форум „Българска граматика“. По традиция събитието беше организирано съвместно от Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките и партньорска научна институция от страната. Тази година беше ред на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Конференцията беше на тема „Учението за частите на речта – традиция и перспективи“ и беше посветена на един от най-големите съвременни български езиковеди – проф. д.ф.н. Иван Костадинов Куцаров. Събитието се проведе присъствено, като среща в системата Зуум, а беше излъчвано и на живо в Ютуб канала на Института за български език. Участие взеха 34 учени от осем научни институции в България. Въпроси към участниците можеха да се задават както на живо, така също и като коментари в системата Зуум или под предаванията в Ютуб.

Темата предполагаше разглеждане на широк кръг от въпроси, свързани с класически и нови подходи в граматиката: 1) отношението между традиционното деление на части на речта и съвременните постановки; 2) принципите за разделяне на думите по части на речта; 3) класовете думи в морфологията и синтаксиса; 4) класовете думи в дескриптивните, структурните и функционалните граматики. Основните въпроси на дискусиата бяха: 1) „Трябва ли частите на речта да се интерпретират само като инструмент за описание и класификация, или могат да се разглеждат като универсални категории?“, 2) „Възможно ли е да се установят общи критерии за определяне на класовете думи в различни езици, или категориите са само езиково специфични?“. Целта беше не (само) да се дадат окончателни отговори, а да се обменят мнения, да се изкажат

предположения и да се създаде среда за непосредствен разговор по проблемите на българската граматика.

Форумът беше открит от Директора на Института за български език при БАН, проф. д-р Лучия Антонова-Василева. През първия ден на конференцията се проведе общо четири научни сесии. Предвидено беше участие да вземат тринадесет учени с дванадесет доклада, понеже един от тях беше в съавторство. Своите проучвания представиха: **Стоян Буров** (Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“) „Ядро и периферия в частите на речта“, който заключи, че класификацията на думите на десет части на речта в съвременния българския книжовен език е до голяма степен условна и компромисна, защото те не се обособяват в затворени системи и не образуват заедно едно цяло, а по-скоро във всеки един от класовете може да се разграничи ядро и периферия на единиците, които го съставят; **Вера Маровска** (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“) „За традиционната лексикално- и граматикосемантична характеристика на частите на речта“, която разгледа частите на речта като мисловни концепти, съдържащи различен брой семантични компоненти, които предпоставят броя и вида на морфологичните им категории. Критерият за наличие на отделна част на речта е тя да притежава най-малко една различна морфологична категория в сравнение с всички останали (необходим коректив е съществуването на поне няколко прости, първични думи в рамките на всяка част на речта); **Константин Куцаров** (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“) „Нова класификация на частите на речта в съвременния български език. Таксономични термини и принципи“, който предложи свой класификационен модел на частите на речта, като прие за по-коректна формулировката „класове думи в езика“, които се обособяват въз основа на морфологично (формоизменително) обусловени граматични значения; **Руска Станчева и Милен Томов** (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“) „Класът на прилагателните имена в Нормативната граматика на българския език“, които представиха, като част от резултатите от работата си върху Нормативната граматика на българския език, подробна класификация на класа на прилагателните имена в него; **Галина Петрова** (Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас) „Местоименните клитики като частици“, която представи функционалния спектър на местоименните клитики като частици, като разграничи морфологичния им статус при различните им употреби, т.е. дали и кога това са местоимения или частици, и разграничи и представи различните функции на клитиките като частици: словообразуваща, формообразуваща, емотивна, модална и усилваща; **Красимира Алексова** (Софийски университет „Св.

Климент Охридски“) „Частите на речта и граматическата доминанта на флективния тип според вижданията на Г. Герджиков“, която разгледа класификацията на частите на речта в българския език според вижданията на Г. Герджиков, коментира признаците, по които се изгражда тя, предложи една допълнена нейна версия и след това представи граматическата доминантна според Г. Герджиков на изолиращия, аглутинативния и флективния тип езици, въвеждайки понятията автономно граматическо значение, позиционно граматическо значение и надредното понятие глобално граматическо значение; **Красимира Петрова** (Софийски университет „Св. Климент Охридски“) „Функционално-семантично поле на „междуметността“ в българския и руския език“, която доказва аргументирано своето предположение, че полето от междуметни единици е полицентрично с ядро, състоящо се от прототипни емоционални междуметия и звукоподражания, докато в периферията се разполагат други лексикално-граматични групи междуметия – императивни, директивни, вокативни, молитвени възклицания, пожелания, възгласи и други формули по време на богослужение и по-големи свръхсловни единици – идиоми, словосъчетания, изречения, плавно преминаващи в други типове езикови и речеви единици; **Петя Осенова** (Софийски университет „Св. Климент Охридски“) „Частите на речта в инициативата за Универсалните зависимости: статус и полемики“, която заключи, че морфологичните модели, които са изградени върху данни от множество езици, са с доста богата класификационна схема, отчитаща взаимодействието между отделните езикови равнища, което подпомага моделирането на явленията в отделните езици, като го прави по-последователно и типологически по-съпоставимо, но създава и трудности при вземането на определени лингвистични решения и предпоставки за неточности при дефинирането на езиково специфичните модели; **Светла Коева** (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“) „Частите на речта като части на изречението, или дали винаги глаголите заемат отделна синтактична позиция“, която обобщи, че безличните модални глаголи селектират субектно *да*-изречение, а личните модални и фазови глаголи са транзитивни и селектират или комплементна именна група, или комплементно *да*-изречение; **Максим Стаменов** (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“) „Едносъставни глаголни изречения, безлични глаголи и форми на изразяване на субективност в българския език“, който разгледа възможностите за реализация на категорията субективност с оглед на начините на използване на личното (и притежателно) местоимение и глагола в случаите, когато политиката на съгласуване между тях при формирането на изреченски контур се нарушава, както това става при едносъставните глаголни изречения в българския език;

Верка Иванова (Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“) „Безлично-предикативните думи в българския език и мястото им сред другите класове думи“, която се опита да отговори на въпроса дали има основание безлично-предикативните думи да се смятат за отделен клас (част на речта) в българския език, назован *безразличен предикат*; **Ласка Ласкова** (Софийски университет „Св. Климент Охридски“) „Диференциалните признаци на предложните изрази в българската лингвистична традиция“, която, върху материал основно от руската, а в по-ново време и от англоезичната традиция, направи преглед на еволюцията в начина, по който се интерпретират предложните изрази в описателните граматика и в изследванията, специално посветени на тях.

През втория ден на конференцията се проведеха общо четири научни сесии и една тържествена, която беше посветена на научното дело и наследство на проф. д.ф.н. Иван Куцаров. Предвидено беше в научните сесии участие да вземат деветнадесет учени с тринадесет доклада, понеже четири от тях бяха в съавторство. Своите проучвания представиха: **Татяна Александрова** (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“) „Някои аспекти на категорията залог в Нормативната граматика на българския език“, която представи два подхода при описанието на категорията залог в българския език, основани съответно на принципа *от съдържание към форма* и *от форма към съдържание*; **Красимира Чакърова** (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“) „За две дискуссионни понятия в съвременната българска лингвистика: модални думи и модификатори“, която заключи, че не съществуват основания за класифицирането на т.нар. модални думи и модификатори като самостоятелни класове думи в съвременния български език, самите термини не покриват в необходимата степен изискванията за еднозначност, отчетливост и „прозрачност“ на семантичната структура, но не може да се отрече, че, независимо от тези свои недостатъци, понятието модификатори се използва активно в българското езикознание и замяната му с алтернативен термин на настоящия етап изглежда недостатъчно мотивирана; **Милена Видралска** (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“) „Мястото на местоименията сред частите на речта“, която обърна внимание върху обстоятелствата, довели до обособяването на местоименията като отделен клас думи, въпреки разнородния характер на единиците, които влизат в неговия състав; **Петя Бъркалова** (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“) „Трактатът „За осемте части на речта“ – впитане в граматикографията на възрожденските граматика“, която заключи, че като свидетелство за това, че категориалната граматическа система на осемте части на речта

е успешно пренесена през Средновековието трябва да се взема онзи момент, в който даден граматически трактат има в съдържанието си не само имената на осемте части на речта, но и указания за тяхната категориална природа, както и отношение към предикативната природа на *verbum*, където името и глаголят правят „първото сплитане“ и това действие ражда слово (логос, реч); **Биляна Тодорова, Гургана Падарева-Илиева, София Мицова и Лъчезар Перчеклийски** (Югозападен университет „Неофит Рилски“) „Съчинението „За осемте части на речта“ през призмата на съвременните представи за граматиката“, които направиха подробен преглед на съчинението „За осемте части на речта“, обърнаха внимание върху някои некоректни от съвременна гледна точка тълкувания в него, но изтъкнаха огромната му актуалност и до днес; **Антоанета Джельова и Мария Анастасова** (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“) „Старобългарското показателното местоимение *съ* като подчинителен компонент в глаголна група и съответствията му в староанглийски“, които, върху материал, ексцерпиран от старобългарски евангелски текстове в съпоставка с преводи на староанглийски, гръцки и латински, предложиха модел за анализ на местоименията, основан едновременно на два типа характеристики – семантико-граматични и комуникативно-прагматични; **Юлиана Чакърва** (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“) „Частите на речта през когнитивната оптика: потенциал и предизвикателства“, която разгледа, в паралел с традиционния, някои релевантни аспекти от когнитивния подход при изучаването на частите на речта, тъй като в традиционното езикознание и посоката, по която то върви, въпросът изглежда като че ли изчерпан, макар и обявен за нерешен с очертаните плюсове, минуси и заключения; **Велка Попова** (Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“) „Появата на класове думи в ранната онтогенеза на българския език. Пилотно корпусно изследване“, която посвети вниманието си на начините за извличане, анализиране и систематизиране на данни, които биха могли да се определят като най-ранни свидетелства за появата на класове думи в езика на децата; **Красилина Колева-Костова и Христиана Кръстева** (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“) „Прозодични и интонационни особености на различните части на речта във въпросителните изречения“, които обърнаха внимание върху някои особености на интонацията при въпросителните думи в простото и в сложното изречение, както и върху разликите, когато тези думи функционират като различни части на речта; **Иван Держански и Олена Сирук** (Институт за математика и информатика) „Между атенуатив и ексцесив: българското *въз-* и украинското *за-*“, които установиха, че въпреки повърхностното сходство,

ДЕВЕТИ ФОРУМ...

украинското *за-* е по-скоро ексцесивен показател, за който атентуативната семантика е маргинална, за разлика от българското *въз-*; **Жанета Златева** (Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“) „Типология на дублетността при прилагателните имена (върху материал от „Официалния правописен речник на българския език“, 2012 г.)“, която анализира как се проявява дублетността на всяко едно от езиковите равнища и потърси взаимовръзките между особеностите на прилагателните имена като част на речта и дублетността в рамките на граматичния клас; **Десислава Димитрова** (Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“) „По въпроса за самостоятелния статут на партиципиалните форми“, която представи модели за морфемна сегментация на прилагателни, глаголи и причастия, които да послужат като съществен аргумент за изключването на причастията не само от вербалната, но и от адективната система; **Красимира Хаджиева** (Югозападен университет „Неофит Рилски“) „Категорията „лице“ като съгласувателна категория – глаголна, именна или обща“, която чрез текста си постави въпросите: „Обосновано ли е да се твърди, че граматическата категория „лице“ е не само глаголна, местоименна или именна, а е обща за всички класове думи?“, „Обосновано ли е категорията да се смята за съгласувателна?“, „Трябва ли предлозите, респективно следлозите, да продължават да бъдат схващани като неизменяеми части на речта?“ и т.н.

Тържествената сесия на тема: „Научното наследство на проф. д.ф.н. Иван Куцаров и постиженията на Пловдивската школа по морфология и функционална граматика“ беше изготвена и представена от доц. д-р **Красимира Чакърва** от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ и нейния докторант **Васил Стаменов**. В нея те обърнаха внимание върху огромните заслуги на проф. Куцаров за изследването на българския език в сравнителен и съпоставителен аспект.

Всички доклади, изнесени на Форума, бяха публикувани в Приложението към сп. „Български език“ <https://www.balgarskiezik.eu/archives.html>. Подробна информация за програмата, състава на Организационния комитет, както и снимки от събитието и записи на изнесените доклади, можете да намерите тук: <https://ibl.bas.bg/deveti-forum-vbalgarska-gramatikav/>.